

תנ"ך // ממלכתי דתי

מעמדי ברית בתנ"ך ובעדה האתיופית // חט"ע

מספר שיעורים מומלץ: 2

כתיבה: לימור כהנא

רויטל מאור

קראה והעירה: שושנה בן-דור

עריכת לשון: מיטל שרף

עיצוב גרפי: גלית סבג "טו דו דיזיין"

1. נושא השיעור

ספר נחמיה - פרקים ח-י, מעמדי ברית בתנ"ך ובעדה האתיופית

2. רציונל לבחירת הנושא

הנושא של מעמדי ברית בתנ"ך חוזר על עצמו כמעט בכל ספר בתנ"ך, ומראה את הצורך המתמיד לברר את הקשר בינינו לבין הקב"ה ואת מידת המחויבות ההדדית של שני הצדדים לקיום הברית. מעניין לבחון את מעמד הברית בכל דור ואת הצורך שלנו בברית עם ה' באופן מוחשי בימינו, תוך המחשה מחג הסיגד של העדה האתיופית והדרך שלה לשמר את חידוש הברית בצורה אקטיבית בכל שנה. נבחן ונראה את המוטיבים השונים שהוכנסו בחג זה ממעמדי ברית שונים.

3. מטרות אופרטיביות

- **בתחום התוכן:** הרחבה והעמקה במושג הברית מתוך לימוד התוכן של נחמיה פרקים ח-י. עבודה על היכולת לענות על שאלת רוחב מתוך היכרות עם חומרים קודמים. הכרת מנהגי חג הסיגד ומשמעותו לעדה האתיופית.
- **בתחום המיומנויות:** איסוף ידע משנים קודמות, יכולת לאסוף מידעים, לקטלג ולסווג, יכולת השוואה סיכום ועיבוד מידע.
- **בתחום הערכים:** חשיבות כריתת ברית בינינו לבין הקב"ה, הבנת המחויבות ההדדית. יצירת קו חיבור ערכי בין ספרים שונים בתנ"ך. הכרת העדה האתיופית ומנהגיה מתוך הבנת החיבור שלה למסורת והערכה של השונה.

צילום: בני וודו, Cc-by-sa-3.0

4. מושגים מרכזיים בשיעור

- מעמד ברית לאורך התנ"ך, ברית הקשת, ברית מילה, ברית בין הבתרים, מעמד הר סיני, מעמד הקללות והברכות וכו'. מעמד חידוש הברית בימי שיבת ציון בתקופת נחמיה, חג הסיגד ומנהגי הקהילה האתיופית.
- עיון מעמיק בספר נחמיה פרקים ח-י, מול קריאת תיאור חג הסיגד - עדיף להביא איש עדות שיספר בגוף ראשון.
- המשגת הדמיון והשוני.

5. הערכה

מילוי טבלה וניתוח השתמעויות העולות ממנה.

6. מקורות המידע

- תנ"ך שלם, ספר נחמיה
- סיכום על חג הסיגד מאת ענת בסר, אתר מנהל חברה ונוער
- איש העדה האתיופית שיספר את המנהגים ממקור ראשון
- דיון מתוך אתר מורשת

7. מהלך השיעורים

• שיעור ראשון:

- « לימוד הפרק בנחמיה והברית המחודשת.
- « **שאלת רוחב** בנושא בריתות, עבודה בעזרת טבלה שאוספת את כל הפרטים (ראה נספחים).
- « **סיכום הנושא** על ידי התלמידים בצורת חיבור קצר.

• שיעור שני:

- « עדות על חג הסיגד, ואם לא מתאפשר, יש לספר מהסיכום שלעיל. לבקש מהתלמידים לאסוף מאפיינים מחג הסיגד שקשורים לבריתות שדיברנו עליהן בשיעור הקודם.
- « אם נותר זמן, ראוי לסיים בדיון על הצורך בחידוש ברית תמידית (ראה נספח 4).

8. נספחים

1. שאלת הרוחב
2. תשובה לשאלת הרוחב
3. סיכום חג הסיגד מאת ענת בסר, אתר מנהל חברה ונוער
4. דיון (מתוך אתר מורשת)

נספח 1

שאלת הרוחב

פתח ספר נחמיה פרקים ט-י.

פרק ט פותח בתיאור של יום צום ויידי ומדגיש את חטאיהם של בני ישראל שהפרו את הברית. ומנגד - את חסדו של האל וקיום חלקו בברית למרות חטאי העם. לאחר שבפרק ט מוזכרים חטאי העם, מצביע פרק י על חידוש הברית עם האל: "וּבְכָל-זֵאת אֲנַחֲנוּ כְרַתִּים אֲמַנָּה וְכַתְּבִים וְעַל הַחֶתּוּם שָׁרִינוּ לְוַנוּ כְּהַנִּינוּ" (נחמיה י, א).

א. מהי משמעותה של ברית זו? מי מתחייב בה למי ועל מה? איזו ברית אחרת מוזכרת במפורש?

ב. כתוב על שלושה מעמדי ברית בתנ"ך לפחות. הרחב בין מי למי נערכה הברית, מה היה תוכן הברית? והאם נכתב מהי התוצאה במקרה של הפרת הברית? סכם מהי חשיבות הברית בחיינו.

נספח 2

הצעת תשובה לשאלת הרוחב

א. כאשר הגיעו השבים לארץ התברר להם שהיהודים שנשארו בארץ התבוללו בקרב הגויים. עזרא ונחמיה ניסו לעצור את ההתבוללות ולחדש את הברית בין העם ובין האל, ברית שהעם מתחייב בה לשמור את חוקי האל.

אזכור אחד של הברית דן במפורש במעמד הר סיני "וְעַל הַר-סִינִי יִרְדְּתָּ וְדַבַּר עִמָּהֶם מִשְׁמַיִם וְתַתֵּן לָהֶם מִשְׁפָּטִים יִשְׂרָאֵל וְתוֹרוֹת אֲמַת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים" - נחמיה ט, י"ג.

ב. איסוף נתונים בטבלה: (ראה עמוד הבא)

צילום: בני וודו, Cc-by-sa-3.0

תוכן הברית	בין מי למי מתקיימת ברית/ מקור	
ברית הקיום - לא יהיה עוד מבול, ברית חד צדדית	נח לה' - פרשת נח	ברית הקשת
גלות, וברית הארץ	אברהם לה' - פרשת לך לך	ברית בין הבתרים
ברית הגוף - חותם הברית	אברהם לה' ואחר כך לדורות - פרשת לך לך	ברית מילה
ברית התורה - קשר מבוסס על קיום מצוות	עמ"י וה' - פרשת יתרו	מעמד הר סיני
		מעמד הברכות והקללות
		פרשת האזינו
ברית המלוכה - לא תסור המלוכה מזרע דוד	דוד וה' - שמו"ב ז	ברית דוד
חזרה לברית התורה	העם השבים ארצה וה' - נחמיה י	ברית שיבת ציון

יש כמובן עוד בריתות רבות שאפשר להוסיף (מי שרוצה יוכל להרחיב בבריתות בין אנשים ובין ה' לגויים)

דיון: מה אתה למד על חשיבות הברית בחיינו? מה מטרתה? מהי תורמת לקשר בינינו לבין ה'?
סיכום: ניתן לראות את חשיבות הברית בחיינו - היא יוצרת את היציבות בקשר, האמון ההדדי (דוגמה לכך היא ברית הנישואין).

הרצון למחויבות הדדית בקשר הוא צורך תמידי שקיים בכל דור ובכל תקופה, ולכן יש צורך מתמיד לחדש אותו, כדוגמת האבות, שעם כל אחד מהם בנפרד נכרתת ברית למרות ההבטחה שהברית עוברת לזרע. לכן גם ברור הצורך לחדש את הברית עם חידוש השיבה לארץ בימי נחמיה.

סיכום חג הסיגד מאת ענת בסר, אתר מנהל חברה ונוער

מנהגי החג באתיופיה - לפני העלייה לישראל

חג הסיגד חל בכל שנה בתאריך כ"ט בחשוון, שבעה שבועות אחרי יום הכיפורים (אחרי יום הכיפורים סופרים שבעה שבועות שהם 49 ימים, וביום ה-50 חוגגים את חג הסיגד). בחג זה יהודי אתיופיה מחדשים ומזכירים את הברית שנכרתה במעמד הר סיני בין עם ישראל ובין ה'. חג הסיגד הוא גם יום של געגועים ותקווה לשוב לירושלים. יהודי אתיופיה האמינו שקיום הברית (שמירה על מצוות ה') ישמור על הקהילה ויוביל להגשמת חלומם לשוב לארץ ישראל ולירושלים.

כיצד ביטאו מנהגי החג רעיונות אלו?

ביום זה נהגו יהודי אתיופיה לצום ולהשתחוות לאל, כולם היו עולים על הר גבוה והקייסים התפללו, נאמו והטיפו לקיים את מצוות התורה. ההר הגבוה הזכיר והמחיש את עליית משה להר סיני ביום מתן תורה - הוא יום הברית בין עם ישראל ובין ה'. כמו כן, ההר הגבוה נחשב מקום טהור ומקצת מההרים שציינו בהם את חג הסיגד הם בעלי משמעות קדושה עבור יהודי אתיופיה.

להלן השתלשלות אירועי החג, כפי שהתקיימו בכל שנה באתיופיה:

חג הסיגד נחגג בכמה כפרים מרכזיים. אנשים שגרו במקומות רחוקים יצאו למסע שלפעמים ארך כמה ימים, כדי להגיע לאותם הכפרים שצוין בהם חג הסיגד, כמו אַמְבּוֹבֶר במחוז גוּנְדֶר, בית סְהַרְיָה במחוז תִּיגְרָה, מְדֶרְרו ועוד.

בבוקרו של חג הסיגד היו המשתתפים רוחצים ומיטהרים בנחל קרוב לכפר שהחג נחגג בו ולובשים בגדים לבנים. כמו כן, הוכנו מאכלים לקראת הסעודה שתיערך בסופו של היום, לאחר הצום.

בתום ההכנות החלו אירועי היום המרכזיים. כאמור, חג הסיגד הוא יום של צום ובקשת סליחה. החל מבוקר יום הסיגד ועד סעודת הסיום, צמו המשתתפים בחג. צום זה מבוסס על התיאור בספר נחמיה: "וּבַיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַזֶּה נֶאֶסְפוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּצֹום וּבְשִׂקִים וְאַדְמָה עֲלֵיהֶם" (נחמיה ט, א). לפי המסורת, פרק זה מתאר את חג הסיגד הראשון.

המשתתפים, ובראשם הקייסים שנשאו שמשיות צבעוניות, הוציאו את ספרי האורית מבית התפילה של הכפר. הוצאת הספרים לוותה בתפילות, בשירים ובקריאות שמחה. מבית התפילה צעדו המשתתפים אל ההר.

חלק מהעולים אל ההר נשאו אבן על גבם או על ראשם. אבן זו סימלה את כניעתם לפני האל ואת רצונם לבקש סליחה על חטאיהם. אבנים אלה הונחו במתחם שהקיף את הקייסים בזמן התפילות והקריאות באורית על ההר.

כל המשתתפים נאספו על ההר. עבור הקייסים נבנה מתחם שהפריד אותם מהקהל והוקף באבנים ובבדים צבעוניים. הקייסים נאמו על חשיבות קיום מצוות התורה, קראו תפילות וטקסטים מהאורית, והקהל עמד והאזין.

שני טקסטים מרכזיים הוקראו מתוך התנ"ך: פרקים י"ט-כ בספר שמות, כדי להזכיר את הברית שנכרתה בין ה' ובין עם ישראל במתן תורה, ופרק ט בספר נחמיה, שם מתואר, לפי האמונה, חג הסיגד הראשון. את הקטעים קראו הקייסים בשפת געז והם תורגמו עבור הקהל לאמהרית או לתיגרינית. על פרקים אלה ועל הקשר שלהם לחג הסיגד קראו בטקסט חג הסיגד והמקרא.

בנוסף, נאמרו תפילות ובהן דברי הלל לה', בקשת סליחה ורחמים מה', כמיהה להגיע לירושלים ודאגה לשלומה של ירושלים. במהלך התפילות נהגו המשתתפים לכרוע על ברכיהם ולהשתחוות. היו משתתפים שנהגו להניח שטרות כסף ליד ספרי האורית, תרומה לקייסים ותשלום נָדָר. מתן צדקה או תשלום נדר הם מנהג מקובל אצל יהודי אתיופיה גם במועדים אחרים, מתוך אמונה שאין לבוא בידיים ריקות לבית ה', ככתוב בספר שמות כ"ג, ט"ו: "וְלֹא-יָרְאוּ פְנֵי רִיקָם", ובספר דברים ט"ז, ט"ז: "וְלֹא יֵרָאָה אֶת-פְּנֵי ה' רִיקָם". בתמורה לתשלום הנדר ביקשו האנשים בקשות שונות מהקייסים: בריאות, פרנסה, זוגיות ועוד.

היו שנהגו לקיים את מנהג ה"אֶמְיִין" - פיזור זרעים של טָפ (סוג של חיטה) או שיבולי חיטה והזכרה של שמות הנפטרים. המאמינים קיוו שהציפורים יאכלו את הזרעים וכך יישאו את תפילותיהם לשמיים. מנהג זה מקביל לתפילת "זכור" שמקובלת בעדות נוספות.

בתום התפילות נשא אחד הקייסים דרשה על חשיבות שמירת הברית עם ה', בירך את העם על כך שהם מקבלים ומקיימים את הברית, ואיחל להם שיזכו להגיע לירושלים ולחגוג בה את חג הסיגד בשנה הבאה.

לאחר הדרשה ירדו המשתתפים מההר וצעדו בחזרה לבית התפילה. בעוד חלקו הראשון של היום הוקדש לתחינות, לסליחות ולבקשות מהאל, החלק השני של היום התמקד בשמחתם של המתפללים. המשתתפים שרו שירי שמחה וגאולה ותקעו בקרנות לאות שמחה. המשתתפים נשאו תפילות והדגישו את הכמיהה לחזור לציון ולירושלים. בתפילות חזרו כמה פעמים הפסוקים: "וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה" (ישעיהו נ"א, י"א); ו"שְׂאִי-סֹבִיב עֵינֶיךָ וְרְאֵי כָל־מַצְבּוֹ בְּאוּ-לָךְ" (ישעיהו ס, ד). שני פסוקים אלו נאמרו על ידי הנביא ישעיהו ועניינם גאולה ושיבה לציון בסופה של גלות בבל.

בסופה של הצעדה החזירו את ספרי האורית לתיבה, בליווי תפילות, ריקודים ושירה סביב בית התפילה.

לאחר שהוחזרה האורית לבית התפילה, נערכה סעודה חגיגית. לקראת הסעודה נאפו שני סוגי לחם: אינְג'רָה וְדָבּוּ. בתחילת הסעודה בירכו הקייסים על הדבו, פרסו אותו וחילקו למשתתפים (מנהג זה מזכיר את הנוהג המקובל בקהילות יהודיות שונות בסעודות חג ושבת - ראש המשפחה מברך על הלחם, בוצע אותו ומחלק לסועדים). הסעודה לוותה בשירה, בנגינה ובריקודים (יש הטוענים

שהריקודים נוספו בשלב מאוחר יותר). לאחר מכן המשיכו המשתתפים לחגוג כל הלילה, בבתיהם או בבתי המארחים שלהם.

נספח 4

דיון: (מתוך אתר מורשת)

אילו מנהגים ממנהגי הסיגד מזכירים את המעמד המתואר בפרקי נחמיה?

במהלך חידוש הברית של שבי ציון עם אלוהיהם, מושמע תיאור היסטורי מפורט המכיל גם שתי בריתות שהוזכרו לעיל (ברית בין הבתרים עם אברהם ומעמד הר סיני). מה נעדר מתיאור זה לברית בין ה' ובין עמו, ומה נוסף לו?

במה התיאור ההיסטורי תורם לדעתכם למעמד הברית המתחדשת בימי עזרא ונחמיה?

נסו לשער את המצב התודעתי שבו היו נתונים שבי ציון במעמד חידוש הברית של ספר נחמיה: מה מצב רוחם? מה מידת הוודאות או אי הוודאות שבה הם שרויים לגבי עתידם? מה היחס בינם לבין כלל בני ישראל? מה הזיקה בינם לבין הטקסט הנאמר במעמד הברית?

נסו להשוות בין מצבם של שבי ציון ובין מצבם של בני העדה האתיופית המציינים את חג הסיגד באתיופיה. במה מוסיף אזכור ברית נחמיה למעמד הסיגד באתיופיה? ובמה הוא מוסיף לחגיגת המעמד בישראל?

צילום: בני וודו, Cc-by-sa-3.0

